

Komparativna analiza frazeologizama sa nazivima domaćih životinja u srpskom i italijanskom jeziku

U radu se bavimo konceptualizacijom domaćih životinja u frazeologizmima srpskog i italijanskog jezika. Za potrebe istraživanja je odabrano 11 naziva za domaće životinje od kojih čovek ima koristi (konj, goveče, magarac, mula, ovca, koza, guska, patka, kokoška, svinja i stoka), a potom je iz Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika Josipa Matešića ekscerpirano 135, a iz italijanskog frazeološkog rečnika Dizionario dei modi di dire della lingua italiana, Brune Monike Kuartu 171 frazeologizam koji sadrže te nazive. Analizom, u pravcu od srpskog ka italijanskom, utvrđeno je da se mogu izdvojiti dve najproduktivnije kategorije značenja koje su predstavljane životinjama: ljudske osobine (na primer, tvrdoglavost, marljivost, glupost) i fizičke karakteristike (na primer, veličina, težina, snaga). Osobine životinja kojima su ove i druge, manje zastupljene, kategorije značenja predstavljane, uključivale su najpre tipična ponašanja imenovanih životinja, njihove fizičke karakteristike, te delove tela, kao i svrhu njihove upotrebe. Kategorija koja se posebno izdvaja bila je ona u kojoj su osnove svih frazeologizama bile kulturno-specifične prirode. Iako se značenja frazeologizama, kao i njihove pojedinačne osnove konceptualizacije, ne poklapaju u potpunosti u ova dva jezika, ono na šta ukazuje naša analiza jeste da, bez obzira na lingvističke i kulturološke razlike, najbrojnije grupe uočene u srpskom jesu najbrojnije grupe i u italijanskom, a dalje se i u okviru ovih grupa, osnove pojedinačnih konceptualizacija u značajnoj meri podudaraju.

Uvod

Frazeologizam je spoj dve ili više leksema unutar određene sintagme ili rečenice npr. *raditi kao konj* ili *praviti od komarca magarca*. Predstavlja više ili manje kompaktnu celinu i čini posebnu jedinicu leksikona i posebnu odrednicu u rečniku (Prčić 2016: 158–159). Frazeologizmi se mogu tematski podeliti, te tako postoje frazeologizmi koji sadrže nazive delova tela, boja itd. Jedna od ovih grupa su i frazeologizmi sa nazivima životinja.

Frazeologizmi sa nazivima životinja nastajali su u vreme dok su ljudi bili u bliskoj vezi sa prirodom i životinjama, kada su mogli bliže da posmatraju njihove fizičke karakteristike i ponašanje (Rožňáková 2016: 16; 12). U ovde diskutovanom tipu frazeologizama, životinjama se pripisuju različite ljudske osobine. Način na koji su različite životinje doživljene u drugim jezicima zavisi od kulture naroda koji govore tim jezicima. Stoga će se u ovom radu, čiji će fokus biti upravo na frazeologizmima sa zoonimskom komponentom, tj. onim frazeologizmima koji u svojoj strukturi sadrže naziv neke životinje, uporediti frazeologizmi iz srpskog i italijanskog jezika. S jedne strane, ovo su jezici naroda sa različitim kulturama. Ali sa druge strane, ova dva naroda su tokom istorije često dolazila u kontakt, te su zbog toga sličnosti u njihovim konceptualizacijama životinja ipak moguće.

Prethodni radovi koji su se bavili frazeologizmima srpskog i romanskih jezika pokazali su da između njih postoje određene sličnosti. Mar-

Katarina Savić, Beograd, 3. razred Filološke gimnazije

MENTORSTVO:

Isidora Dekić, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

MA Miloš Košprdić, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

janović (2012) je u svom radu obrađivao pri-
devske poredbene frazeme koje u svom sastavu
imaju zoonimsku komponentu npr. *hrabar kao
lav (courageux / hardi / brave comme un lion)*, a
analiza je sprovedena jednosmerno od srpskog
ka francuskom. Uočena su tri kontrastivna od-
nosa: potpuna, delimična i nulta koresponden-
cija. Potpuni korespondenti imali su isti leksički
sastav, identičnu gramatičku strukturu i isto
značenje. Kod delimičnih korespondenata fran-
cuski frazeologizam sadržao je drugačiju po-
redbenu jedinicu, te leksički sastav nije bio isti,
dok je gramatička struktura ista. Poslednji odnos
je bila nulta korespondencija, koja označava
slučajeve srpskih frazeologizama za koje nije
pronađen ni formalni, ni značenjski kores-
pondent u francuskom. Rezultati ovog istraži-
vanja pokazuju da se srpski i francuski u polju
frazеologije u velikoj meri poklapaju, te i autor
navodi da je za većinu frazeologizama pronađen
potpuni ili delimični korespondent, kao i to da je
pronađen veliki broj potpunih korespondenata
(Marjanović 2012: 95–108).

Lazarević (2013) se bavila italijanskim fraze-
ologizmima vezanim za boje i njihovim prevod-
nim ekvivalentima na srpski jezik. Razmatrala je
različite mogućnosti prevođenja ovakvih izraza,
počev od redih slučajeva u kojima postoje isti
frazеologizmi u oba jezika, preko onih sa deli-
mičnim sličnostima, pa do slučajeva gde ne
postoje nikakvi prevodni ekvivalenti. Rezultati
su pokazali da je u hromatskoj frazeologiji ita-
lijanskog i srpskog jezika prisutno više razlika
nego ekvivalenata, ali i da je prevodna ekviva-
lencija između ovakvih izraza često plod razli-
čitih vanjezičkih i sociokulturoloških uticaja kao
što su istorijski događaji koji su imali globalni
značaj ili nazivi značajnih geografskih pojmova
(Lazarević 2013: 537–544).

Cilj ovog rada bio je da istražimo koja su
značenja izražena frazeologizmima sa nazivima
domaćih životinja i kako se ona mogu grupisati,
kao i u kojoj meri su ona uporediva između fra-
zeologizama srpskog i italijanskog jezika.

Iz *Frazеološkog rječnika hrvatskoga ili sr-
pskog jezika* Josipa Matešića (1982) izabrano je
ukupno 512 frazeologizama koji u sebi sadrže
naziv životinje. Nakon toga je izvršena podela na
osnovu vrste životinja, te su dobijene grupe fra-
zeologizama koji sadrže naziv (1) domaćih živo-

tinja od kojih čovek ima koristi, (2) domaćih
životinja koje služe kao ljubimci, (3) divljih ži-
votinja, (4) glodara, (5) ptica, (6) riba, (7) inse-
kata i (8) crva. Za dalju analizu je odabrana grupa
domaćih životinja od kojih čovek ima koristi:
konji, magarci, mule, goveda, ovce, koze, svinje,
kokoške, patke, guske, kao i zbirni naziv za ve-
ćinu ovih životinja – stoka. Ova grupa sadrži 135
frazеologizama. Frazеologizmi su razvrstani po
životinjama čiji naziv sadrže.

Potom je iz italijanskog frazeološkog rečnika
Brune Monike Kuartu – *Dizionario dei modi di
dire della lingua italiana* (Rečnik frazeologizama
italijanskog jezika) (Quartu 1993) ekscerpiran
171 frazeologizam sa istim domaćim životi-
njama. Nađeni su frazeologizmi sa nazivima svih
životinja, osim patke i stoke.

U radu je korišćena komparativna analiza, u
pravcu od srpskog ka italijanskom jeziku.

Analiza

Analiza je podeljena na dva dela. U prvom
delu su obrađeni frazeologizmi u srpskom jeziku
i predstavljeni su po nazivima životinja koji su u
njima upotrebljeni. Drugi deo analize je pos-
većen frazeologizmima iz italijanskog jezika koji
su prikazani na isti način kao oni u srpskom.

Kategorija kulturno-specifičnih frazeologi-
zama posebno je objašnjena kod svake životinje
kod koje se pojavila, ali su konceptualizacije iz
ove kategorije uračunate zajedno sa ostalim fra-
zeologizmima.

Frazеologizmi u srpskom jeziku

Konj. Lekseme *konj, kobila, ždrebe* i *đogat*
se javljaju u 21 frazeologizmu u Matešićevom
rečniku. U njih pet konjem su predstavljene
fizičke karakteristike. U ove karakteristike spa-
daju veličina (3 frazeologizma) npr. *promašiti za
konjski nokat*, bela boja u primeru *doći (osva-
nuti) na belom konju* i starost u primeru *mator
kao đogat*. U 9 frazeologizama se ističe svrha
upotrebe konja: prevozno sredstvo (3) npr. *po-
klopiti konja* u značenju brzo uzjahati konja,
ratna životinja (2) npr. *doći/dorasti/narasti do
konja* i *do sablje*, životinja za rad (2) npr. *upreg-
nuti konja za šarage* i sportska životinja (2) npr. *I
mi konja za trku imamo*. Konjem se konceptuali-

zuje i vrednost (2) npr. pasti (*spasti, sići* i sl.) s konja na magarca. U četiri frazeologizma konjem se predstavljaju ljudske osobine marljivosti (2) npr. *raditi kao konj*, lakovernosti (1) *Čekaj, konju, dok trava naraste* i brzopletosti (1) *trčati (istrčavati se) kao ždrebe pred rudu*. U frazeologizmu *šepave kobile sin šepavom kobilom* je predstavljena majka, a njenim sinom pokvarena osoba.

Magarac. U ovoj grupi je pronađeno 11 frazeologizama koji u sebi sadrže leksemu *magarac* ili *magare*. U dva frazeologizma, *praviti/napraviti/stvoriti od komarca magarca* i *izjeolpojeol ujeo vuk magarac/magare*, istaknute su veličina i slabost magarca. Jedan pronađeni frazeologizam, *magareće uši*, u prvi plan stavlja deo tela magarca – njegove savijene uši kojima se konceptualizuju uglovi lista knjige koji su savijeni. U šest frazeologizama se preko magarca konceptualizuju ljudske osobine: glupost u četiri frazeologizma, npr. u *razumeti se u što kao magarac/magare u kantar*, tvrdoglavost u primeru *tvrdoglav kao magarac/magare* i nespretnost u *magareća usluga*. U dva frazeologizma se ističe mala vrednost magarca, npr. *pasti/spasti/sići s konja na magarca*.

Mula. Pronađen je jedan frazeologizam za mulu u kome se preko nje predstavlja osobina ćutljivosti (*ćutati kao mula*).

Goveće. Pronađena su 23 frazeologizma sa leksemama *krava, bik, vo, sivonja, tele* i *telac*. U četiri frazeologizma istaknute su fizičke karakteristike govečeta: težina u primeru *derati se kao da je kome krava stala na nogu*, zdravlje u *zdrav kao bik*, veličina u *praviti/činiti/graditi od muhe vola*, glasnoća u *derati se kao vo*. U dva frazeologizma imenovani su njegovi delovi tela – dugačak jezik u primeru *imati jezik kao krava* pomoću koga se konceptualizuje brbljiva osoba i velike oči u primeru *volovske oči*, te tupi pogled u frazeologizmu *gledati kao telac/tele* [*u šarena (nova) vrata*] kojim se konceptualizuje glupost. Svrha upotrebe govečeta je izražena u 7 frazeologizama, te je u tri frazeologizma za osnovu konceptualizacije uzeta kravina funkcija davanja mleka, npr. *krava muzara*, kojom se konceptualizuje osoba ili stvar iz koje se neprestano izvlači korist, dok je u frazeologizmu *i bika bi neko pomuzao* istaknuta nemogućnost davanja mleka kod bika, i ovom radnjom se konceptualizuje

pohlepna osoba. U dva frazeologizma je istaknuta funkcija životinje za rad npr. *plug volova*, dok se u jednom ističe nemogućnost korišćenja krave kao prevoznog sredstva – *pristajati kome kao kravi sedlo*. U sedam frazeologizama govedom su predstavljene ljudske osobine: glupost (2) npr. *govoriti francuski (nemački itd.) kao krava latinski*, umiljatost (1) u *umiljat kao krava na solilu*, bes (1) u *besan kao bik*, grubost (1) u *seoski bik*, tvrdoglavost (2) npr. *navaljivati/navaliti/nasrtati/nasnuti* kao sivonja a žrtva u primeru *biti/tučiti/mlatiti koga kao vola u kupusu*. Takođe, postoje dva kulturno-specifična značenja. Prvi je *zlatno tele*, u kom je preko teleta konceptualizovan idol. Ovaj frazeologizam potiče iz biblijske priče po kojoj je Mojsije, kad je sišao sa planine Sinaj sa deset zapovesti, zatekao svoj narod kako se dive drvenom teletu obučenom u zlato, kao u tradiciji naroda sa kojima su se susreli u pustinji. Drugi je *sedam gladnih krava* u kojem se kravom predstavlja izvor prihoda, koji takođe potiče iz Biblije. Po ovoj priči, jedan faraon je sanjao sedam debelih krava kako pasu travu blizu reke, iza kojih je došlo sedam mršavih krava koje su ih proždrale. Ovaj san je protumačen kao sedam godina velikog izobilja, nakon kojih će doći sedam godina velike gladi.

Ovca. U ovoj grupi je pronađeno 17 frazeologizama sa leksemama *ovca* i *jagnje*. Njena fizička karakteristika bele boje je istaknuta u jednom frazeologizmu, *sed kao ovca*. U tri frazeologizma osnova konceptualizacije je njena funkcija: plen (2) u npr. *poveriti ovce vuku*, gde se ovom radnjom konceptualizuje lakomisleno poveravanje nečega i roba u primeru [*hteti/želeti*] *i ovce i novce*, gde je ovom radnjom konceptualizovana nezasita, pohlepna osoba. U devet frazeologizama preko nje su konceptualizovane ljudske osobine: krotkosti (3) u npr. *krotak kao ovca*, mirnoće (1) u *božja ovčica*, halapljivosti (1) u *potrčati/nagnuti/navaliti i sl. kao ovce na solilo*, potčinjenosti (1) u *stići [svoje] ovce* i iskvarivosti (2) u npr. *šugava/gubava ovca* i nevinosti (mladog bića) (1) u *nevino jagnje*. U jednom frazeologizmu, *crna ovca*, služi da se istakne različitost, a u frazeologizmu *nismo zajedno ovce čuvali* ovcom se predstavlja vlasništvo, dok se radnjom čuvanja ovaca ovde konceptualizuje svakodnevná neformalna situacija. U dva frazeologizma jagnjetom je

konceptualizovana žrtva npr. *žrtveno jagnje*, koji takođe ima kulturno-specifično značenje i potiče iz Biblije. Četiri frazeologizma imaju kulturno-specifično značenje npr. *vuk u ovčjoj koži* koji potiče iz dela Jevanđelja po Mateju, gde se ovaj izraz odnosio na lažne proroke. Danas se koristi za osobu koja loše/zle namere krije pod maskom plemenitosti i blagosti, dvolična osoba, te se ovom životinjom konceptualizuje krotkost.

Koza. U ovoj grupi postoji 19 frazeologizama sa leksemama *koza, jarac, jare* i *kozlič*. U njih tri kozom su predstavljene fizičke karakteristike bele boje u *probila koga kozja dlaka*, slabosti u *ma (pa) i na kozi orao* i glasnoće u *derati se kao jarac*. U jednom frazeologizmu ističe se njen sitan rog – *steratil/uteratil/sabitil/staviti koga u kozji rog* kojim je konceptualizovana bezizlazna situacija. U pet frazeologizama u fokusu je njena funkcija: životinja koja ne daje dobru vunu (2) npr. *derati istu [staru, svoju] kozu* gde je ovom radnjom predstavljeno stalno govorenje istog, plen (2) npr. *dati vuku kozliče pastilčuvati*, a u primeru *musti jarca u rešeto* osnova za konceptualizaciju je činjenica da jarac ne daje mleko, te se ovim konceptualizuje beskoristan posao. Ljudske osobine su kozom predstavljene u sedam frazeologizama: glupost – *razumeti se u što kao koza u peršin/peršun* i hrabrost – *kozji put (staza)*, te kao nepouzadana (4) u primerima poput *dati jarcu da čuva kupus* i brzopletost (2) u npr. *brgljati kao jare po lupatku kod mladunčeta*. U dva frazeologizma preko koze je predstavljeno vlasništvo, npr. *nismo zajedno koze paslilčovali*, dok je radnjom čuvanja koza predstavljena je svakodnevna radnja. Takođe, postoji i jedan kulturno-specifični frazeologizam u kome se jarcem konceptualizuje žrtva – *grešni jarac*. Ovaj frazeologizam je nastao zbog jevrejskog običaja u kom su na Jom Kipur (dan pokajanja), do hrama dovođena dva jarca, i visoki sveštenik je određivao jednog Bogu, a drugog demonu pustinje, Azazelu. Prvog su žrtvovali, a drugi, tzv. *jarac izaslanik* (a tek kasnije *jarac pomirenja*), bio je ostavljan u pustinji nakon što je sveštenik na njega prenosio sve grehe tog društva.

Stoka. U ovoj grupi je pronađeno pet frazeologizama sa leksemom *stoka*, od kojih se svi odnose na ljudske osobine. Među tim osobinama su: halapljivost (*trčati kao stoka na solilo*), nepromišljenost (*ići kao stoka na klaonicu*),

nepristojnost (*napiti se kao stoka*), marljivost (*mučiti se kao stoka*) i bezdušnost (*stoka bez repa*).

Svinja. Za svinju je pronađeno pet frazeologizama. U frazeologizmu *prljav kao prasac* svinjom je predstavljena fizička karakteristika prljavosti, dok su u tri frazeologizma svinjom predstavljene ljudske osobine: nepristojnost u *pijan kao svinja* i nedostojnost (2) npr. *bacati (baciti) biser pred svinje*, koji takođe ima kulturno-specifično značenje i potiče iz Jevanđelja po Mateju. Biseri su u hrišćanstvu shvaćeni kao svetinja i preporučuje se da se nekrštenima ne daje ono što je sveto, tj. pričešće, pa je i danas ostalo značenje da ne treba dati nešto vredno, bitno, lepo nekome ko nije toga vredan ili nije u stanju da to ceni. Postoji i jedan frazeologizam u kojem se preko svinje predstavlja vlasništvo – *nismo zajedno svinje čuvali*, a preko čuvanja svinja svakodnevni posao.

Kokoška. Za lekseme *kokoš, kokoška, petao, petlič, pile* i *pilence* je pronađeno 25 frazeologizama. Preko kokoške su u dva frazeologizma predstavljene fizičke karakteristike, slabost je konceptualizovana operušanim petlom u primeru *operušani petao*, a mekanost piletom u primeru *mekan kao pilence*. U jednom frazeologizmu je istaknuta sposobnost nošenja jaja – *dati koku za jaje*, kojim se konceptualizuje loša razmena. Ljudske osobine su predstavljene kokoškom u 12 frazeologizama. Glupost (7) se ističe u primerima poput *imati kokošji mozak*, nesposobnost u jednom primeru, *drobiti čoravoj kvočki*, te potištenost (2) npr. *kao pokisla kokoš*, smotanost u primeru *splesti se / zaplesti se / plesti se* kao pile u kućine i predvidljivost u *doći će koka na sedalo / na jaja / na leglo*. Žrtva je predstavljena kokoškom u frazeologizmu *zaklati koga kao pile*. Pet frazeologizama je inspirisano navikama ove životinje: ranim leganjem (2) npr. *ići s kokošima spavati*, ranim ustajanjem u dva, npr. *do prvih petlova*, a u jednom frazeologizmu su objedinjene ove navike (*s kokošima leći, s petlovima ustati*). U jednom frazeologizmu se kokošjem kašlju pridaje mali značaj (*kokošji kašalj*), dok je u drugom fokus na njenom tupom pogledu (*kokošji pogled*). Postoje i značenja koja ne potpadaju pod navedene grupe: u primeru *stara kokoš* starom kokoškom je predstavljena stara žena, a u primeru *puštati/pustiti crvenoga petla [na krov /*

pod krov] je izgledom petlovog perja konceptualizovana vatra i paljenje kuća. Uočeno je jedno kulturno-specifično značenje (*kokošji badnjak*). Ovaj frazeologizam je naziv praznika koji pretihodi Badnjaku. Ime je dobio prema običaju da na taj dan deca idu ranom zorom kod komšija i rodbine i kokodaču i sakupljaju kukuruz sa poda kako bi osigurala plodnost kokoškama za iduću godinu.

Patka. Pronađena su samo tri frazeologizma sa *patkom*. U jednom od njih, *ubiti/zaklati masnu patku*, njom je predstavljena dobit, a u preostala dva frazeologizma *biti pačje pameti* i *koračati kao sita patka* su njome predstavljene osobine gluposti i nespretnosti.

Guska. U ovoj grupi je pronađeno šest frazeologizama sa leksemom *guska*. Jedan frazeologizam (*guščja koža*) se zasniva na naježenosti guščije kože, dok jedan prikazuje gusku kao životinju za uzgoj (*ne dati kome [ni] guske pasti*). U dva frazeologizma su njome predstavljene glupost, kao u primeru *i guske znaju*, a u dva se ističe način guščeg kretanja, npr. *guščji sledlpo-redak*.

Frazeologizmi u italijanskom jeziku

Konj. U italijanskom jeziku pronađeno je 28 frazeologizama sa leksemama *cavallo* (konj) i *cavallina* (kobila). U njih sedam se ističu fizičke karakteristike konja: snaga (4) npr. *febbre da cavallo*, u značenju (konjska groznica), glasnoća u primeru *sbuffare come un cavallo* (frktati kao konj), veličina zuba u primeru *ridere come un cavallo* (smejati se kao konj) i mršavost u *magro come un cavallo dell' Apocalisse* (mršav kao konj iz Apokalipse), koji takođe ima kulturno-specifično značenje i povezuje se sa pričom o četiri jahača Apokalipse iz Biblije. U 10 frazeologizama istaknuta je njegova funkcija: prevozno sredstvo (8) npr. *partire a cavallo e tornare a piedi* (krenuti na konju i vratiti se peške), ratna životinja u *cavallo di Frisia* (konj iz Frizije), koji potiče iz sveta vojske i označava posebnu vrstu barijere, i životinja za rad u primeru *il cavallo non beve* (konj ne pije). Konjem su ljudske osobine predstavljene u četiri frazeologizma: lakovernost (2) u npr. *ampa cavallo!* (preživi konju!) i nepredvidljivost u dva frazeologizma, od kojih je jedan *matto come un cavallo*

(lud kao konj). U primeru *correre la cavallina* (pustiti ždrebicu da trči) kobilom je predstavljena neobuzdana životinja. Vrednost je predstavljena konjem u pet frazeologizama kao u primeru *il mio regno per un cavallo* (moje kraljevstvo za konja). Takođe, pronađeno je ukupno sedam frazeologizama sa kulturno-specifičnim značenjem. Jedan od ovih frazeologizama je i *cavallo di Troia* (Trojanski konj) u kome se preko konja konceptualizuje zamka. Ovaj frazeologizam potiče iz *Eneide* u kojoj se pripoveda kako su Grci prevarom uspeali da osvoje Troju, posle 10 godina opsedanja. Izveli su povlačenje trupa, ali su na polju ostavili ogromnog drvenog konja, da izgleda kao da je ponuda boginji Atini. Trojanci su ga uneli među zidine i u toku noći su iz konja izašli grčki ratnici koji su otvorili kapije skrivenim saborcima i odredili pad grada.

Magarac. U ovoj grupi je pronađeno ukupno 34 frazeologizma sa leksemom *asino* (magarac). Među njima, četiri se odnose na njegove fizičke karakteristike – snagu (3) npr. *battere il basto invece dell' asino* (udarati štap umesto magarca) gde se ovom radnjom konceptualizuje iskaljivanje besa na slabijem, iz straha od jačeg, i lepotu mladunčeta magarca u primeru *bellezza dell' asino* (magareća lepota). Frazeologizmom *a schiena d' asino* (kičma magarca) se most predstavlja krivom kičmom magarca. U šest frazeologizama osnova konceptualizacije je njegova svrha upotrebe: prevozno sredstvo (4) npr. *a dorso d' asino* (na leđima magarca) i životinja za rad (2) npr. *arare con il bue e con l' asino* (orati i sa volom i sa magarcem) u kom se oranjem sa obe ove životinje konceptualizuje održavanje dobrih odnosa sa međusobno posvađanim grupama. Mala vrednost magarca se ističe u četiri frazeologizma npr. *quando non vanno i cavalli vanno anche gli asini* (kada ne idu konji, idu i magarci), a u jednom se magarcem predstavlja vlasništvo čoveka *legare l' asino dove vuole il padrone* (vezati magarca gde želi gazda). U dva frazeologizma magarcem je konceptualizovana žrtva, od kojih je jedan *asino bastonato* (izbatinani magarac). U 16 frazeologizama su magarcem predstavljene ljudske osobine: glupost (3) npr. *asino risalito* (uzdignuti magarac), nedostojnost (2) npr. *dare la biada all' asino* (dati zob magarcu), grubost u frazeologizmu *asino battezzato* (kršteni magarac), nezahvalnost

(2) u npr. *fare come l'asino che da' calci alla greppia* (raditi kao magarac koji šutira posudu posle jela), tvrdoglavost u primeru *fare l'asino* (ponašati se kao magarac), neobičnost (2) npr. *esser l'asino che vola* (biti magarac koji leti), nesposobnost (2) npr. *qui casca l'asino!* (ovde pada magarac!), nespretnost (2) npr. *andare (essere) come l'asino alla lira* (ići (biti) kao magarac sa lirom) i neodlučnost u primeru *asino di Buridano* (Buridanov magarac), koji se povezuje sa basnom filozofa Žana Buridana, u kojoj se priča o magarcu, jednako gladnom i žednom, koji se našao pred snopom sena i kofom vode i nije mogao da odluči da li da prvo pije, pa onda jede ili obrnuto, te je tako umro od gladi i žeđi. Pronađeno je ukupno 8 frazeologizama sa kulturno-specifičnim značenjem.

Mula. Pronađena su dva frazeologizma sa leksemom *mulo* (mula). U jednom je preko ove životinje predstavljena ljudska osobina tvrdoglavosti npr. *duroltestardo come un mulo* (tvrdoglav kao mazga), a u drugom je osnova konceptualizacije to što je ona vlasništvo čoveka *aver perduto i muli a cercare i capestri* (izgubiti mazge da bi se tražili konopci), te je ovim ponašanjem konceptualizovan pokušaj da se dođe do cilja pogrešnim sredstvima.

Goveče. U ovoj grupi su pronadena 22 frazeologizma sa leksemama *vacca* (krava), *toro* (bik), *bue* (vo) i *vitello* (tele). Od fizičkih karakteristika istaknute su snaga i veličina vola u frazeologizmima *forte come un bue* (jak kao vo) i *fare come la rana con il bue* (biti kao žaba i bik). U dva frazeologizma fokus je na veličini njegovih očiju npr. *occhi bovini* (volovske oči) preko kojih se konceptualizuje viđenje stvari veće nego što jesu, preuveličavanje, dok se u jednom ističe veličina bikove glave *tagliare la testa al toro* (odseći glavu biku) gde se ovim činom konceptualizuje donošenje drastične odluke. U dva frazeologizama volova funkcija životinje za rad je uzeta za osnovu konceptualizacije npr. *mettere il carro davanti ai buoi* (staviti kola ispred volova) gde se ovom radnjom konceptualizuje predviđanje lošeg ishoda još pre preuzimanja inicijative, dok je u dva frazeologizma volom predstavljena vrednost, npr. *mogli e buoi dai paesi tuoi* (žene i volovi iz tvoje zemlje). U najvećem broju (9) frazeologizama govečetom su predstavljene ljudske osobine.

Tako je nečije neznanje predstavljeno kroz frazeologizam *parlare francese come una vacca spagnola* (govoriti francuski kao španska krava), a sigurnost kroz frazeologizam *stare in un ventre di vacca* (biti u utrobi krave). Bikom se konceptualizuje bes u primeru *veder rosso come i tori* (videti crveno kao bikovi), opasnost u *prendere il toro per le corna* (uhvatiti bika za rogove), proždrljivost u *mangiare come un bue* (jesti kao vo), te strpljivost u *avere la pazienza di un bue* (imati strpljenje vola) i potlačenost u *popolo bue* (ljudi-volovi). U frazeologizmu *andar vitello e tornar bue* (otići kao tele, a vratiti se kao vo) volom je konceptualizovana iskvarenost, a teletom neiskustvo. U frazeologizmu *chiudere il pozzo dopo che e' annegato il vitello* (zatvoriti bunar nakon što se tele udavilo) teletom je predstavljena žrtva, a u *piangere come un vitello* (plakati kao tele) životinja koja se glasa. Takođe, pronadeno je šest kulturno-specifičnih značenja, od kojih je jedan *adorare il vitello d'oro* (obožavati zlatno tele) u kojem je teletom konceptualizovan idol i koji potiče iz iste biblijske priče o Mojsiju kao i srpski frazeologizam zlatno tele.

Ovca. Pronadeno je 11 frazeologizama sa leksemama *pecora* (ovca) i *agnello* (jagnje). U pet frazeologizama ovcom su predstavljene ljudske osobine krotkosti (4) npr. *mite come un'agnello* (krotak kao jagnje) i plašljivosti u primeru *essere una pecora* (biti ovca). Ovca ima značenje vlasništva u dva frazeologizma, od kojih je jedan *conoscere bene le proprie pecore* (dobro poznavati svoje ovce). U jednom frazeologizmu za osnovu konceptualizacije je uzeta u funkciji plena – *dare le pecore in guardia al lupo* (ostaviti vuku da čuva ovce) kojim se konceptualizuje poveravanje nečega nepouzdanjoj osobi, a u drugom za isticanje različitosti – *essere la pecora nera* (biti crna ovca) gde se crnom ovcom konceptualizuje izdvajanje iz neke grupe. U frazeologizmu *contare le pecore* (brojati ovce) ovcom je predstavljena životinja iz stada, a u primeru *agnello di Dio* (Božije jagnje) žrtva. Ovaj frazeologizam ima kulturno-specifično značenje i preuzet je iz biblijske priče u kojoj je Isus alegorično predstavljen kao jagnje, žrtva nastradala radi spasenja ljudi, te se i danas ovim frazeologizmom naziva Isus. Pronadena su ukupno četiri frazeologizma sa kulturno-specifičnim značenjem.

Koza. U ovoj grupi je pronađeno 9 frazeologizama sa leksemama *capra* (koza) i *capro* (jarac). U jednom frazeologizmu se ističe njena ružnoća *faccia di capra* (kozija faca). U pet primera su kozom predstavljene ljudske osobine: hrabrost u primeru *posto da capre* (kozije mesto), nepouzdanost (2) npr. *piantare capra e cavoli* (ostaviti kozu i kupus), pričljivost u *aver mangiato il fegato di capra* (pojesti koziju džigericu) i svadljivost u *andare dove le capre non cozzano* (ići gde se koze ne biju). U jednom primeru je istaknuta nemogućnost korišćenja koze kao prevoznog sredstva – *cavalcare la capra verso il chino* (jahati kozu ka strmini), dok se u drugom ističe loš kvalitet njene vune npr. *far questioni di lana caprina* (praviti stvari (odeću) od kozje vune). Uočena su tri kulturno-specifična frazeologizma. Jedan od njih je *essere il capro espiatorio* (biti žrtveni jarac) u kome je jarcem konceptualizovana žrtva. Nastao je zbog jevrejskog običaja da ostave u pustinji jednog jarca koji je predstavljao njihove grehe i koji se koristi da označi osobu na koju spadaju tuđe krivice i odgovornosti.

Svinja. Pronađeno je 13 frazeologizama sa leksemom *porco, maiale* (svinja). Svinjom je predstavljena prljavost (2) npr. *puzzare come un maiale* (smrdeti kao svinja) i debljina (1) npr. *grasso come un maiale/porco* (debeo kao svinja). Delovi tela svinje se javljaju u dva frazeologizma: uvrnuti rep u primeru *a coda di maiale* (rep svinje), a sitne oči u primeru *fare l'occhio del porco* (gledati kao svinja), kojim se konceptualizuje gledanje popreko. U frazeologizmu *comperare il porco* (kupiti svinju) ističe se njena funkcija robe. U sedam frazeologizama svinjom su konceptualizovane ljudske osobine: nemoralnost u *essere un maiale/porco* (biti svinja), nepristojnost u *bestemmiare come un porco* (psovati kao svinja), halapljivost u *mangiare come un porcolmaiale* (jesti kao svinja), predvidivost u *aspettare il porco alla quercia* (čekati svinju kod hrasta), neinteligentnost (2) npr. *rimanere indietro come la coda del maiale* (ostati iza kao rep svinje) i nedostojnost u primeru *dare perle ai porci* (dati bisere svinjama), koji potiče iz Jevandelja po Mateju i čije je značenje da ne treba dati nešto vredno, bitno, lepo nekome ko to ne zaslužuje ili nije u stanju da ceni.

Kokoška. Sa leksemama *gallina* (kokoška), *gallo* (petao), *galletto* (petlič), *capone* (kopun), *pollo* i *pulcino* (pile) je pronađeno 40 frazeologizama. U tri se ističu fizičke osobine kokoške: glasnoća u primeru *strillare come una gallina spennata* (derati se kao očerupana kokoška), slabost *essere un cappone* (biti kopun) i debljina npr. *grasso come un cappone* (debeo kao kopun). Delovi tela kokoške pominju se u četiri frazeologizma: zadnjica (2), kao u *far la bocca a culo di gallina* (namestiti usta kao zadnjicu kokoške) gde je ovom radnjom konceptualizovano izveštano ponašanje, stopala sa raširenim prstima u primeru *zampe di gallina* (kokošija stopala) kojima se konceptualizuje nečitljiv rukopis i naježena koža u primeru *fare la pelle di cappone* (imati kožu kopuna). U šest frazeologizama je u fokusu njena svrha upotrebe: životinja koja nosi jaja (3) npr. *mangiar l'uovo in corpo alla gallina* (jesti jaje u telu kokoške), životinja koja ne daje mleko u primeru *essere come il latte di gallina* (biti kao kokošije mleko), plen u *pelare* (*spennare*) *come un pollo* (očerupati kao pile) i roba u primeru *essere come i polli di mercato* (biti kao pilići na pijaci). Njene navike su istaknute u osam frazeologizama: rano leganje u primeru *andare a letto con le galline* (ići u krevet sa kokoškama), rano ustajanje (4) npr. *alzarsi al canto del gallo* (probuditi se na pesmu petlova), odlazak na spavanje bez večere za mužjaka (1) npr. *fare la cena del galletto* (imati petličevu večeru), kašnjenje u primeru *essere la gallina nera* (biti crna kokoška), a u primeru *parla quando pisciano le galline!* (pričaj kad kokoške pišaju!) se nekome na nepristojan način govori da učuti. U 11 frazeologizama su kokoškom predstavljene ljudske osobine: glupost (4), kao u primeru *cervello di gallina* (kokošiji mozak), nespretnost (2), gde je jedan od frazeologizama *essere un pulcino nella stoppa* (biti pile u kućinama), potištenost u primeru *essere come un pulcino bagnato* (biti kao okupano pile), umišljenost u *fare il galletto* (ponašati se kao petlič) i svadljivost u primeru *fare come i capponi di Renzo* (ponašati se kao Rencovi kopuni), koji potiče iz dela Alesandra Manconija *Verenici* u kome se liku Rencu tresla ruka u kojoj je držao kavez sa kopunima, pa su oni počeli međusobno da se napadaju. Zavodničko ponašanje se predstavlja šepurenjem petla u dva frazeologizma npr. *fare il*

gallo (ponašati se kao petao). U frazeologizmima *vecchia gallina* (stara kokoška) i *gallina vecchia fa buon brodo* (stara koka daje dobru čorbu) kokoškom se označava ženska osoba, dok se u frazeologizmu *avere i pulcini di gennaio* (imati piliće u januaru) piletom označava potomak. Kokoška je vlasništvo u frazeologizmu *conoscere i propri polli* (poznavati svoje piliće), a vrednost u četiri frazeologizma od kojih je jedan *gallina dalle uova d'oro* (kokoška sa zlatnim jajima). Uočena su tri kulturno-specifična frazeologizma, od kojih je jedan *essere il gallo della Checca* (biti petao iz Čeke), u kome je petlom iz Čeke predstavljeno zavodničko ponašanje. On je preuzet iz Donicetijeve lirske opere *Elixir ljubavi* u kojoj se peva o petlu zavodniku i koristi se da označi muškarca koji se veoma dopada ženama.

Guska. U ovoj grupi je pronađeno 15 frazeologizama koji sadrže lekseme *oca* (guska) i *papero* (gušče). U jednom primeru je istaknuta njena bela boja *non distinguere i bufali dalle oche* (ne razlikovati bizone od gusaka). U dva frazeologizma je fokus stavljen na guščju kožu – *avere la pelle d'oca* (imati guščju kožu) i kljun – *ecco fatto il becco all'oca!* (evo guščjieg kljuna). U frazeologizmu *dare l'oca in guardia alla volpe* (ostaviti lisici da čuva guske) se preko guskine funkcije plena predstavlja verovanje nepouzdanosti osobi. Guska se u osam frazeologizama koristi i za prikazivanje ljudskih osobina: glupost u *oca giuliva* (smešna guska), nespretnost u primeru *andare in oca* (otići u gusku), umišljenost u *credersi il figlio dell'oca bianca* (misliti o sebi kao sinu bele guske) i nepouzdanost u *lasciare la lattuga in guardia ai paperi* (ostaviti guščićima da čuvaju zelenu salatu). U dva frazeologizma su parovi suprotstavljenih osobina označeni guskom i guščetom. Tako u frazeologizmu *essere buon papero e cattiva oca* (biti dobro gušče i loša guska) guskom je predstavljena iskvarenost, a guščetom neiskvarenost, dok je u frazeologizmu *i paperi menano l'oca a bere* (guščići uče gusku da pije) guskom predstavljeno iskustvo, a guščićima neiskustvo. U tri frazeologizma se radnjama sa guskom konceptualizuje besmislen posao npr. *ferrare l'oca* (potkivati gusku). Uočena su dva kulturno-specifična frazeologizma. Jedan od njih je *giro dell'oca* (guskin krug), u kojem je preko guskinog

kruga konceptualizovan komplikovan postupak koji aludira na stazu u igri *Gioco dell'Oca* koja je puna prepreka. Drugi je *prendere una papera* (uzeti gušče) u kome se preko guščeta konceptualizuje nespretnost. Ovaj izraz je smislio nekadašnji trener Italijanske reprezentacije Umberto Meaca kad je komentarisao golmana koji se zvao Vitorio Faropa, koga je uporedio sa guščetom. Od tada je izraz ušao u jezik i znači napraviti veliku grešku.

Zaključna diskusija

U analizi je pokazano da se u frazeologizmima srpskog jezika sa nazivima analiziranih životinja one najčešće koriste da označe neku ljudsku osobinu. Ovu grupu čini 57 frazeologizama. Među ljudskim osobinama koje su predstavljene domaćim životinjama, najčešće se javlja glupost, i to u frazeologizmima sa magarcem, govečetom, kozom, kokoškom, patkom i guskom. Nespretnost je predstavljena magarcem, kokoškom i patkom; tvrdoglavost magarcem i volom; brzopletost mladuncima konja i koze. Marljivost se pripisuje stoci i konju, nepristojnost stoci i svinji, a halapljivost ovcu i stoci. Svrha upotrebe životinje je korišćena kao osnova za konceptualizaciju u 28 frazeologizama. Kod konja i vola je istaknuta funkcija životinje za rad, a koza i ovca se navode u funkciji plena. Kod krave se ističe mogućnost davanja mleka, a kod vola i jarca ova nemogućnost. Pronađeno je 18 frazeologizama u kojima su fizičke karakteristike životinja osnova konceptualizacije. Među njima, karakteristika slabosti je konceptualizovana kokoškom, kozom i magarcem; veličina konjem, magarcem i govečetom; glasnoća kozom i govečetom; bela boja ovcu, kozom i konjem. Kategorija frazeologizama sa delovima tela je najmanje brojna i sadrži 5 primera. Pored ovoga, tupi pogled životinje se ističe u frazeologizmima vezanim za kokošku i goveče i takvim pogledom se konceptualizuje glupost. Konjem je predstavljena velika vrednost, a magarcem i kokoškom mala vrednost. U tri frazeologizma koja se odnose na kozu, ovcu i svinju za osnovu konceptualizacije uzeta je činjenica da su one vlasništvo ljudi, dok je zajedničkim čuvanjem ovih životinja konceptualizova-

vana jednakost. U grupi frazeologizama srpskog jezika, pronađeno je 10 frazeologizama sa kulturno-specifičnim značenjima koja se odnose na kokošku, kozu, ovcu, goveče i svinju.

Najzastupljenije značenje u italijanskom jeziku je, kao i u srpskom, povezanost sa ljudskim osobinama i ono obuhvata 67 frazeologizama. Glupost je predstavljena kokoškom, magarcem, govečetom, guskom i svinjom, nespretnost magarcem, kokoškom i guskom, nepouzdanost svinjom, kozom i guskom, a iskvarenost guskom i govečetom. U drugoj najbrojnijoj grupi za osnovu konceptualizacije uzeta je svrha upotrebe životinja i u nju spada 30 frazeologizama. Kod konja i magarca ističe se funkcija prevoznog sredstva, a kod konja, magarca i vola funkcija životinje za rad. Za kokošku, gusku i ovcu istaknuta je funkcija plena, a za kokošku i svinju funkcija robe. Zatim, pronađen je 21 frazeologizam u kojima se preko životinja konceptualizuju fizičke karakteristike. Snaga je predstavljena konjem, magarcem i govečetom, a veličina konjem i govečetom. Pored toga, kod konja i kokoške istaknuta je glasnoća, a kod svinje i kokoške debljina. U 12 frazeologizama imenovani su delovi tela životinja. Životinje kod kojih je za osnovu konceptualizacije poslužila činjenica da su vlasništvo čoveka su: kokoška, magarac, mula i ovca. Vrednost je konceptualizovana konjem, govečetom, guskom i kokoškom, a mala vrednost magarcem. Kategorija kulturno-specifičnih frazeologizama sadrži 33 frazeologizma i odnosi se na konja, kokošku, kozu, magarca, ovcu, goveče, gusku i svinju.

Analiza frazeologizama sa domaćim životinjama koje su korisne čoveku ukazuje da se u srpskom i italijanskom jeziku iste grupe značenja javljaju kao najbrojnije. Tako su u najvećem broju slučajeva životinjama predstavljene ljudske osobine (57 u srpskom i 67 u italijanskom), a zatim je sledila grupa u kojoj je svrha upotrebe bila osnova konceptualizacije (28 u srpskom i 30 u italijanskom), te grupa kojom su predstavljane fizičke karakteristike (18 u srpskom i 21 u italijanskom) i na kraju, grupa u kojoj su osnova konceptualizacije bili delovi tela životinja (5 u srpskom i 12 u italijanskom). Pored toga, kod nekih životinja naglašena je njihova vrednost (velika ili mala), činjenica da su čovekovo vlasništvo, a postoje i značenja koja se javljaju samo

sa jednom životinjom i/ili u samo jednom od jezika, na primer u srpskom jeziku vatra je predstavljena petlom.

Posebna kategorija koja se može izdvojiti sastavljena je od frazeologizama sa kulturno-specifičnim značenjem. Dok je ova kategorija brojna u italijanskom jeziku, u srpskom je ona znatno manja.

Preko sledećih životinja u oba jezika su konceptualizovane iste ljudske osobine: glupost (preko kokoške, magarca, govečeta i guske), lakovernost (preko konja), tvrdoglavost (preko magarca), nespretnost (preko magarca i kokoške), bes (preko govečeta), hrabrost i nepouzdanost (preko koze), potištenost (preko kokoške), krotkost (preko ovce), nepristojnost i nedostojnost (preko svinje). Kada je u pitanju funkcija životinja ističu se sledeće: životinja za rad (za konja i vola), prevozno sredstvo i ratna životinja (za konja), plen (za ovcu i patku), životinja koja nosi jaja (za kokošku) i životinja koja daje lošu vunu (za kozu). Od fizičkih karakteristika to su: veličina (preko konja i govečeta), slabost (preko kokoške) i prljavost (preko svinje).

Skup onoga što je konceptualizovano preko jedne životinje nije isti ni za jednu životinju u srpskom i italijanskom jeziku. Ipak, između ovih skupova pronađeno je dosta sličnosti. Tako se u oba jezika nepristojnost konceptualizuje svinjom, glupost kokoškom, veličina konjem, krotkost ovcom... Takođe, pronađeni su i oprečni primeri između ova dva jezika. Dok je u srpskom magarcem konceptualizovana slabost kao u primeru *izjeolpojeolujeo vuk magarcalmagare*, u italijanskom je njime konceptualizovana snaga – *battere il basto invece dell'asino* (udarati štap umesto magarca) gde je ovom radnjom predstavljeno iskaljivanje besa na slabijem, kako bi se osvetilo onome ko je jači.

Literatura

Lazarević R. 2013. Italijanska frazeologija vezana za boje i njeni prevodni ekvivalenti. U *Šesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura, Knjiga I*. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 537–545.

Marjanović S. 2012. Pridevske zoonimske poredbene frazeme u srpskome jeziku i njihovi korespondenti u francuskom. U *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Knjiga II*. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 95–110.

Matešić J. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Prčić T. 2016. *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Rožňáková J. 2016. *Comparison of English, German and Czech Animal Idioms*. Brno: Masaryk University.

Quartu B. M. 1993. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Rizzoli: BUR Dizionari.

Katarina Savić

Comparative Analysis of Animal Idioms in Serbian and Italian

In this paper we deal with conceptualization of domestic animals in Serbian and Italian idioms. For the purpose of this research, 11 domestic animals that are useful to man were chosen (horse, cow, donkey, mule, sheep, goat, goose, duck, chicken, pig and cattle), and later 135 idioms that include these animals were excerpted from the *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* dictionary by Josip Matešić, and 171 idioms were excerpted from the *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* dictionary

by B. M. Quartu. The direction of this analysis was from Serbian to Italian. It was found in the analysis that four most productive meaning categories used for the representation of animals could be distinguished: (1) physical traits (size, weight, strength; e.g. *praviti od komarca magarca*, 'to make a donkey out of a mosquito'); (2) body parts (eyes, tongue, skin, beak; e.g. *volovske oči*, 'the eyes of an ox'); (3) the purpose of using the animal (means of transport, sports animal e.g. *I mi konja za trku imamo*, 'We have a horse for the race, too') and (4) connected to human characteristics (stubbornness, diligence, stupidity, e.g. *glup kao vo*, 'dumb as an ox') which is also the most frequent category. Some of the meanings are used in the representation of different animals in the same language (e.g. in Serbian, *chicken* and *donkey* as stupid animals), in the representation of the same animals in both languages (e.g. *pig* as an unworthy animal), and there are the ones that are unique for the specific animal and the language (e.g. in Italian, *horse* as an animal with a big mouth). Also, in Italian the category of culturally specific meanings is present with most of the animals (*cavallo di Frisia*, 'the Friesian horse'), while its presence in Serbian is negligible. What is more, no idiom that includes a *duck* or *cattle* was found in Italian, but the number of idioms for most of the specific animals was higher in Italian. Even though certain compatibility in meanings between the two languages exists, within the representation of each animal, no identical paradigm of meanings was found for the same animal in both languages. ◻